

ימי עיון בתנ"ך תשע"ז

שם השיעור: מלבי"ם לעזרת מורי התנ"ך (שיעור מס' 161)

שם המרצה: ד"ר מיכל דל (michaldell@gmail.com), מכללת שאנן, חיפה.

1. רקע

מלבי"ם – מאיר ליבוש בן יחיאל מיכל, י"ט באדר תקס"ט, 7 במרץ 1809 – א' בתשרי תר"מ, 18 בספטמבר 1879. פירש את כל ספרי התנ"ך מלבד איכה וקהלת. ראשונים יצאו לאור: אסתר – תר"ה, ישעיהו – תר"ט. פירוש "התורה והמצווה" על ויקרא – תר"כ, על שאר החומשים (תרל"ד – תרל"ז).

1.1. מלבי"ם הקדמה לתורה (ויקרא)

בפי' הזה סללתי דרך חדש... דברי רבותינו בקבלתם, עפ"י יסודי הלשון ועפ"י חוקי המליצה וההיגיון, בדרכים חדשים מופלאים ומסולאים. בו הראיתי ובררתי כי היה ביד חז"ל... כללים גדולים ויסודות קבועים בדרכי הדקדוק ויסודי הלשון וההיגיון אשר רובם נעלמו ונסתרו מעין כל חכמי לבב הבאים אחריהם... הראיתי ובררתי במופתים נאמנים כי הדרוש הוא הפשוט המוכרח והמוטבע בעומק הלשון וביסודי השפה העבריה. וכל התורה המסורה בע"פ הלא כתובה על ספר תורת אלקים מפורש ושום שכל ויבינו במקרא את כל דברי הקבלה שנמסרה בסיני עפ"י כללי הלשון ודרכיו וגדריו עפ"י חוקים קבועים וברורים ואמתיים... שם יתייצבו שרי החיילים לערך מלחמה נגד הקראים והמכחישים את קבלת חז"ל, שם ידברו את אויבי הקבלה בשער... יתווכחו ויבחנו וישמעו ויאמרו אמת, משה אמת ותורתו אמת וקבלתו אמת כולם נתנו מרועה אחד. [...]

ויהי בשנת התר"ד ליצירה. קול כחולה שמענו צרה כמבכירה. קול תורת ה' תתיפח תפרש כפיה, ודמעתה על לחיה כי בגדו בה ריעיה, כי נבערו קצת רעי אשכנז ואת ה' נאצו. ויתאספו להפר דת וחוקים ועל צפוניו התיעצו. ויעלו רועים רבים הרועים ואוכלים את צאן מרעיתם, יכנו את עצמם רבנים ודרשנים גם חזנים וזובחי עדתם, כל אלה חוברו אל עיר בראונשווייג אל עמק השדים... בימים ההם ובעת ההיא ראיתי ונתון על לבי כי עת לעשות לה', עת לעשות לתורה שבכתב ושבע"פ חומה בצורה סביב דלתיים ובריח בל יעלו בה פריצים ויחללוה [...]

1.2. מלבי"ם שמות פרק יג

(יד) (קכה) והיה כי ישאלך בנך מחר. דברי חכמים אלה בהגדה הוצאתי חצץ כולם בעת אשר התחברו כת הרעפארמער להשנאה זמנין ודת, ולקבוע את השבת ביום הראשון, ונבדלו מעדת ישראל בכל דבר, ואז הורה ג"כ רועה אוילי לבטל

ימי עיון בתנ"ך תשע"ז

כל החומרות שיש באיסור חמץ שחמץ בטל בששים, ואף כי להתיר לאכול קטניות וכדומה, כ"ז נולד קודם שבת הגדול, ואמרת בדרוש כי כבר ראה זאת קורא הדורות מראש, והכין בתורתנו תשובות באנשי און וגם מענה לבנים חכמים, כי ראה מה שישאלו הבנים למחר שהוא לאחר זמן, ואז יעמדו ארבעה בנים, א[הרבנים המחזיקים בתורת הכתב והפה, הוא הבן חכם, ב[ההמון השומעים לקולם הוא הבן תם, ג[הרעפארמאטער המשיב ושואל שאלות של דופי הוא בן הרשע. ד[ההמון הנמשך אחריו הוא הבן שאינו יודע לשאול, ר"ל שרוצה ג"כ לשאול שאלות של דופי כמו הרשע, רק שהוא עם הארץ ואינו יודע לשאול: [...]

1.3. הקדמה לישעיה

עמודי התוך אשר הפירוש נשען עליהם, הם שלשה.

א[לא נמצא במליצות הנביאים כפל ענין במלות שונות, לא כפל ענין, לא כפל מאמר, ולא כפל מליצה, לא שני משפטים שעניינם אחד, לא שני משלים שהנמשל אחד, ואף לא שתי מלות כפולות.

ב[לא נמצאו במליצות הנביאים ובמאמריהם, הפשוטים או הכפולים, מלות או פעלים הונחו במקרה מבלתי כונה מיוחדת, עד שכל המלות והשמות והפעלים שמהם הורכב כל מאמר, לא לבד שהם מוכרחים לבא במאמר ההוא, כי גם לא היה אפשר להמליץ האלהי להניח תחתיה מלה אחרת, כי כל מלות המליצה האלהית שקולה במאזני החכמה והדעת, ערוכים ושמורים מנויים וספורים במידת החכמה העליונה, אשר אך היא לבדה תשגיב בכחה לדבר כן.

ג[לא נמצא במליצות הנביאים קליפה בלא תוך, גויה בלא נשמה, לבוש בלא מתלבש, מאמר ריק מרעיון נשגב, דבור לא תשכון תבונה בו, כי דברות אלהים חיים כולם אל חי בקרבם, רוח חיים באפם, רוח איום אביר אדיר ונורא.

2. פירושים על התורה/ נביאים ראשונים – סיפור

2.2. בראשית פרק כט

(יח) השאלות (יח - כא)

למה הבטיח תיכף עבודת ז' שנים והלא לבן היה מתרצה בפחות מזה כמ"ש טוב תתי אותה לך, ומה התשובה הסתומה טוב תתי אותה לך, ומ"ש שהיו בעיניו כימים אחדים והדרך הוא להפך שהחושק אצלו יום לשנה יחשב, ואיך אמר ואבואה אליה שלשון זה אינו מדרך הצניעות:

ימי עיון בתנ"ך תשע"ז

ויאמר, מכל אלה הטעמים אמר אעבדך שבע שנים, למשל שחשב בדעתו שרחל מצד שהיא יפ"ת ושאוהב אותה צריך לעבוד ג' שנים, וכדי שלא יתנה עמו שיקח גם את לאה עמה צריך עוד שתי שנים וכל זה נכלל במ"ש ברחל בתך, ומצד שיתן לו הצעירה לפני הבכירה ולא יצטרך להמתין יעבוד עוד שתי שנים ועז"א בתך הקטנה: (יט) ויאמר לבן, אחר שראה לבן שיעקב מתנה בפירוש שלא יתן לו רק את רחל ושבבעבור זה יעבדנו שנים רבות, השיב בערמה אינך צריך לעבוד כלל תחת נשואי בתי כי טוב תתי אותה לך, ולא לבד שאיני רוצה עבודה בעבור זה, בהפך שבה עמדי, לא תעבוד כלל רק תשב ואני אכלכלך בעבור שתשא את בתי, ובזה השמיט א"ע מכל תנאים, שלפי"ז מה שיעקב שמר צאנו לא היה בתורת עבודה בעד בנותיו רק נדבה וחסד, וכשאמר אח"כ לא יעשה כן במקומו, לא היה יכול יעקב לאמר הלא תנאי היה דברינו שאקח הצעירה קודם, כי לא היו תנאים ביניהם כלל: (כ) ויעבד יעקב, יעקב לא הבין ערמת לבן ועבד ברחל דוקא ושבע שנים מלאים, ותחת שלבן אמר שא"צ לעבוד אותו בעבור זה היה אצל יעקב בהפך, שמרוב אהבתו אותה היה בעיניו כימים אחדים, שחשב בדעתו שעבודת שבע שנים הם רק ימים אחדים לפי ערך יקרת רחל ששונה הרבה יותר מזה, גם יאמר שאהבתו את רחל לא היה אהבת החשק, שהחושק יום לשנה יחשב לו, כי אהב אותה מצד כשרון מעשיה, לא מצד החשק עד שהשנים היו בעיניו כימים. ועז"א אמר באהבתו אותה, כי אהבת החשק הוא אהבת עצמו, לא אהבת הדבר, אבל אהבת הטוב אוהב את הדבר הטוב, לא את עצמו, ועז"א באהבתו אותה, שלא היתה אהבה חוזרת, וע"כ היו בעיניו כימים אחדים:

(כא) הבה את אשתי וגו' ואבואה אליה. הוצרך לאמר כן, כי לא היה יכול לקדשה בשכר עבודה שעבד שבע שנים, דקי"ל ישנה לשכירות מתחלה ועד סוף, והו"ל מלוה, והמקדש במלוה אינה מקודשת, וכמ"ש באה"ע סימן כ"ח סעיף ז' וט"ו, ואף אם בעל אח"כ סתם אינם רק ספק קדושין כמ"ש ש"ש סעיף ט"ז. ואחר שהדין הוא שבקטנה צריך אביה דוקא למסרה לקדושין כמ"ש ש"ש סי' ל"ז סעיף ז' בהג"ה לכן היה צ"ל הבה את אשתי ושיקנה אותה בביאה:

2.3. שמואל א פרק יט

(יז) למה ככה. שאל אותה שתי שאלות, [א] על ששלחה אותו בעד החלון, ועל זה תוכל להתנצל שברח מעצמו. [ב] שאל למה ככה רמיתני בהתרפים, שע"כ היה לו עת להתרחק, ומזה נודע כי ותשלחי את אויבי בעד החלון, וע"י שרמיתני בהתרפים וימלט: ותאמר וכו' הוא אמר אלי. ר"ל אמרה שברח מעצמו, והוא ציווה לה שלחני למה אמיתך, ר"ל שתעשה התחבולה מהרמיה עם התרפים שע"כ תשלחני בל ירדפו אחרי, ואם לא תעשה זאת אמיתך לעת מצוא, ויראתי מלשנות פקודתו.

ימי עיון בתנ"ך תשע"ז

3. פירושים על התורה – הלכה

3.2. מכילתא דרבי ישמעאל משפטים - מסכתא דנזיקין פרשה יא

וכי יפתח איש בור, למה נאמר, עד שלא יאמר יש לי בדין, הואיל והשור ממונו, והבור ממונו, אם למדת שהוא חייב על ידי שורו אינו חייב על בורו, לא, אם אמרת בשור שדרכו לילך ולהזיק, תאמר בבור שאין דרכו לילך ולהזיק, ת"ל וכי יפתח איש בור או כי יכרה איש, לפי שלא זכיתי בדין צריך הכתוב להביאו בפני עצמו.:

3.3. מלבי"ם:

(לג) [קטו] וכי יפתח איש בור. הוצרך לכתוב דיני בור ביחוד דלא יכול ללמוד אותם משור ולא במה הצד מכל יתר אבות נזיקין כי אין דרכו לילך ולהזיק וזה קולתו וכמ"ש בבבא קמא (דף ב) ובכ"מ:

4. פירושים על נביאים אחרונים

4.1. ישעיהו פרק א, פסוק ח

ונותרה. מצייר ירידת ציון מדרגה אחר מדרגה בשלשה זמנים הללו, כי בפעם הראשון נותרה ירושלים בודדה גלמודה מרבת עם אשר היו מתקבצים אליה תמיד, ונדמית כמו הסוכה בכרם שאין נמצא בתוכה רק שומר הכרם לבד, כן לא נמצא בה איש ממקום אחר רק אנשי ירושלים לבד. - אחר שבא לשם בפעם הב' נדמית כמלונה במקשה, סוכה העשויה בשדה קשואים, שגם השומר עצמו אינו יושב שם רק בלילה, וביום היא שממה לגמרי (כי את הקשואים שהם קשים א"צ לשמור ביום מן העופות רק בלילה מפני הגנבים), כן אף אנשי ירושלים היו מתחבאים כל היום במערות וצחיחים מפני פחד אויב ולא נמצאו בעיר רק בלילה. ואחר הפעם הג' שצר על ירושלים עצמה עם מחנהו היתה דומה כעיר נצורה במצור.